

Nagy András, debreceni kontár fazekas Miskolcon

FÜVESSY ANIKÓ

A céhbe állás magas költségeit sok fazekas nem tudta vállalni. Többen életük végéig *legényként* dolgoztak valamelyik céhesmesternél. Önállóodási törekvéseiket szigorú céhszabályok nehezítették, melyek a városok nagy részében a céhkereten kívüli, *kontár* munkát keményen tiltalmazták. Így volt ez a debreceni fazekascéh esetében. A céhek szigorát azonban a korabeli kereslet-kínálati viszonyok is befolyásolták. A 10—15 mestert foglalkoztató miskolci fazekascéh a XVIII. század végén a *kontárok* ténykedéséhez hallgatólag hozzájárult.

A miskolci fazekascéh iratanyagának nagy része fennmaradt.¹ A különböző jegyzőkönyvek, lajstromok értékes adatokat tartalmaznak a céhek működésére, helyi és vidéki mestereire, a vándoridejüket itt töltő legényekre, a céhremekek időnkénti változására, a céh bevételeire és kiadásaira. Ez a fazekascéh központ mázas és mázatlan kerámiát egyaránt készített. Hitelesíthető céhremekjei applikált, pecsételt és igen egyszerű, engőb alatti karcolt díszítményeket sorakoztatnak fel. Az írókás ornamentika viszonylag későn, 1849-ben jelenik meg.² Vidéki mesterei az akkori város közvetlen környékén (Mindszent, Hejőcsaba) éppúgy megtalálhatók, mint a Gömör megyei fazekasfalvakban.³ A miskolci céh landmajsztterai közé tartoznak a XVIII—XIX. század fordulóján az egri fazekások is.⁴

A *legénylajstrom* révén — mely a legények virágnév-választási szokását is rögzítette —, melyet 1768—1872 között vezettek, fennmaradt a vándorlás során Miskolcon megfordulók származási helye.⁵ A debreceni és miskolci fazekascéh közti igen élénk kapcsolatra utal a Debrecenből érkező legények magas száma, melynek csökkenését csak 1815 után figyelhetjük meg. A hosszabb időt itt töltő legények száma arra is utal, hogy a városban viszonylag nagy volt a kerámiakereslet, a mesterek,

1 A céhíratok a Herman Ottó Múzeum tört.-dokumentációs anyagában találhatóak, lelt. sz.: 58.1.1.; 76.13.3.; 76.13.4.; 79.4.1.1.; 79.4.1.2.

2 Bodó S., 1976. 181—182. 1.

3 HOM 76.13.3.; 76.13.44

4 1798-ban „Eger városából Nyári Mihály uram... landmajsztternek állott”; Privilegium váltáságáért 1805. február 17-én 36 Rft-ot fizettek az egri mesterek (HOM 76.13.3.)

5 HOM 79.4.1.2.; A legénylistát Bodó Sándor publikálta (vö: Bodó S., 1975. 89—93.1.)

mint olcsó munkaerőt, szívesen fogadták a legényeket. A kontárok ellen sem léptek fel határozottan. Ezt példázza a Debrecenből áttelepült Nagy András fazekaslegény esete is, akinek neve a városi tanács jegyzőkönyveiben erőszakos katonafogása miatt maradt fenn.

1800. szeptember 1-én a debreceni Csapó utcában lakó 78 éves Nagy István a városi magisztrátus segítségét kéri, hogy Miskolcon lakó, András nevű fiát a katonaságtól szabadítsák ki. „Ez előtt három Esztendővel Fijam Nagy András Feleségével, és négy nevetlen gyermekeivel edjött hogy a' Fazekas Mesterségére való bé állására Pénzt keresen Miskolczra (*mivel ott nagyobb Kelete van a' Fazekas Művnek, és minden Kontárkodhatik*) a' Ns. Várostól adatott Levél mellett ment. Ki is már annyira ment ottan, hogy egy Házacskát szerzett, de haza akarván jönni örökösen a' Házát már el adta. Ezt meg tudván némmeltyek a Miskolczi Titts Előljárók közzül Éjtzaka az Ágyonn meg köztötvevnn Frajkornak adták, és virrattig Egerbe által is vitték. Mint-hogy pedig nevezett Fijam nem Miskolczi születés, és csak három Esztendők alatt lakott ott, s tovább pedig nem is akart ottan maradni, hanem született Földjére, hogy Mester ember legyen, haza akart jönni... instállom azért alázatossan a Tekintetes Nemes Tanácsot méltóztassék nevezett Fijamat a Katonaságbul ki szabadítani...”⁶

A debreceni tanács szeptember 15-én továbbította az apa kérését. A kísérőlevélben kérte „*Fazekas Legény Nagy András... Katonaságbul lejendő el-bocsáttatását, ha csak valami akadály nincs eránta...*”, mivel „*Passus mellett nem régenn ment oda lakni, hogy a' Fazekas Chéhbe való bé állására Pénzt kereshessen*”.⁷

A miskolciak szeptember 20-i közgyűlésükön az egyik szenátort, *Miskolczy Mihályt* bízták meg az ügy kivizsgálásával, aki egyúttal a fazekas céh komisszáriusa is volt. A szenátor a céhmester házánál megjelent céhtagoknak felolvasta az apa és a debreceni tanács levelét, majd egy hosszabb jelentésben összefoglalta Nagy Andrással kapcsolatos értesüléseit, melynek másolatát a debrecenieknek elküldték.

A céhtagok „mindnyájan azt mondták, hogy *ismérték, de nem fazekasnak, hanem Pipa csinálónak lenni*, akki is nékiek tolvajok vólt, mivel ők a Tapolczai Mlgos Uraságtúl az Agyagot drága pénzen vették, *Nagy András pedig ettzakának idején a kész agyagot mindég lopta, a honnan őtet a Fazekasok Agyag Lopó Nagy Andrásnak nevezték*, egy Részeges Fő Korhelynek lenni ismérték, hogy Debreczenbül Miskolczra jött lakni annak nem három, hanem nyolcz esztendeje el mult, a mint tulajdon maga Felesége Convocatus Szabo János és Szabó Péter előtt meg vallotta, és hogy még akkor egy csepp Gyermeke sem vólt, hanem mind itt Miskolczon születtek, a negyedik gyermekével pedig most fekszi a gyermek ágyat...”.

6 Borsod Megyei Levéltár IV—1501/c 1800/704.

7 Borsod Megyei Levéltár IV—1501/ a és c 1800/704.

A céhbeliak szerint valóban volt háza, de azt már korábban eladta, árát „el korhelykotta, az is igaz hogy már ő itten Portió fizető is volt, ... a honnan világos az hogy Miskolcz Várossának valóságos Lakossa volt”, s ezért katonának állítása nem tekinthető jogtalannak.

Anyagi helyzete már Debrecenben is bizonytalan volt, mely megélhetési nehézségeinek következménye lehetett. Erről a debreceni származású, de már évek óta miskolci céhesmester, Ross István tudott, akinek „szeme Láttára, a Debreczeni úcczán adósságaiért le áristáltatván az Város Házához bé hajtattatott”. Itt azonban tisztázhatta magát, mert ezt követően „*Ros István Szekerén jött is ki Debreczenből Miskolczra lakni.*”⁸

Kezdetben elképzelhető, hogy Ross Istvánnál, esetleg más céhtagoknál legényként dolgozott, majd *kontár*ként, főleg cseréppipák készítésével tartotta el családját. Hogy új lakhelyéül Miskolcot választotta, azt nemcsak a *kontár*munka lehetősége motiválhatta, hanem Ross István példája és a két város közti igen élénk vándorkapcsolat is. Ezek révén a miskolci lehetőségekről Nagy András kellően tájékozódhatott, melyeket maga és családja szempontjából kedvezőnek ítélte. Lehetőségeivel azonban nem tudott élni. Adósságainak hírére a céhbeliak Ross Istvántól megtudhatták, s amennyiben igaznak vehetjük éjszakai agyaglopásait, italozó életmódját, biztosan nem örvendezett nagyobb megbecsülésnek. Ezt a miskolci tanács október 4-én kelt válaszlevelének folytatása is alátámasztja, melyből kiderül, hogy „az úcczabeli Kapitányok által mint Fő korhely és bordély házat tartó fel adattatván, másokkal edjütt bé kisirtetett, és a következő Transportal egynéhány napok múltán Egerbe Commandírozott”.⁹

A tanács ügyében a továbbiakban nem intézkedett; az iratokból nem derül ki, hogy a katonaságtól mikor szabadult meg. Időközben a Gyöngyvirág utcában ismét házat vett, melyet 1805. szeptember 13-án, mint *Miskolczy Mihály* és *Herke Ferenc* szenátorok jelentéséből megtudjuk, 53 vonás forintra értékelték, melyre 50 forintnyi adósságának kifizetése miatt volt szükség.¹⁰ Házát valószínűleg elárverezték, mert nem sokkal ezután Polgáron, a katolikus anyakönyvekben tűnik fel neve; 1807-ben Gábor nevű fiának halálakor, 1807—1808 között több alkalommal, mint keresztszülő, s utoljára 1809. aug. 21-én, fiának, a később Tiszafüreden fazekasműhelyt nyitó Antalnak születésekor. 1809—1811 között, ismeretlen helyen hunyt el.

Özvegye, a 40 éves *Korponai Katalin* 1811. szept. 9-én *Fitzere János*, 20 éves hejőcsabai fazekaslegénnyel köt házasságot.¹¹ A férj a miskolci fazekascéh irataiban 1809. május 30-án mint szegődtetéséért és szabadulásáért 4 RFt-ot fizető legény szerepel; mestere neve ismeret-

8 Borsod Megyei Levéltár IV—1501/c 1800/719.

26

9 Borsod Megyei Levéltár IV—1501/c 1800/719.

26

10 Borsod Megyei Levéltár IV—1501/c 1805/533.

31

11 Görömböly rk. Esketési Anyakönyv I. 34. 1.

len.¹² A házaspár 1815-től *Fitzere* János 1838-ban bekövetkező haláláig Tiszafüreden élt. Több jel utal arra, hogy az első házasságból származó Antallal együtt a mázaskerámia meghonosításában Tiszafüreden döntő szerepet játszottak.¹³

Az egyes fazekasközpontok közti kapcsolatrendszer és a stíluskapcsolatok irányának feltárásában a tárgyi és írásos anyag feldolgozása egyaránt fontos szerepet játszik. *Nagy* András története révén — mintegy 30 év leforgása alatt — azonos családon belül egy Debrecen—Miskolc—Polgár—Hejőcsaba—Tiszafüred vonal rekonstruálható, mely egyúttal a gyors motívumvándorlás lehetőségének is egyik bizonyítéka.

IRODALOM

Bodó S., 1975

Fazekas mesterlegények Miskolcon 1768—1872-ig. Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei 14. (1975) 86—93. 1.

Bodó S., 1976.

Jelzett miskolci fazekasmunkák. Herman Ottó Múzeum Évkönyve XV. (1976) 165—182. 1.

¹² HOM 76.13.3.

¹³ 1815. május 29-én említi az anyakönyv először, Julianna nevű lánya keresztelesekor (Tiszafüred, rk. Keresztelői Anyakönyv I. 117. 1.). Halála: 1838. január 17-én (Tiszafüred, rk. Halotti Anyakönyv I. 189. 1.).